

Святлана Ляскевіч / Sviatlana Liaskevich

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы /

Yanka Kupala State University of Grodno

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0675-1775>

e-mail: leskevich_sg@grsu.by

Польскамоўныя санеты Янкі Купалы ў перакладзе на беларускую, рускую і англійскую мовы

Yanka Kupala's Polish-language sonnets translated into Belarusian, Russian and English

Polskojęzyczne sonety Janki Kupały w tłumaczeniu na język białoruski, rosyjski i angielski

Мастацкія пераклады дазваляюць чытачу і літаратурнаму крытыку, якія не валодаюць мовай арыгінала, пазнаёміцца з дасягненнямі шматлікіх нацыянальных літаратур, атрымаць уяўленне пра творчую манеру майстроў слова, матывы і сюжэты іх творчасці. Пераклады ўводзяць літаратурны твор і канкрэтнага аўтара ў сусветную культурную прастору, узбагачаючы яе ідэйна-тэматычна, жанрава-стылістычна, асобасна; безумоўна, яны спрыяюць не толькі папулярызацыі нацыянальнай літаратуры, але і канкрэтнага творцы.

Практыка мастацкага перакладу патрабуе пільнай увагі да перадачы нацыянальнага каларыту, захавання рэалій быту і вобразнасці. У той жа час паэтычная форма верша вымагае пэўных пропусках, замен, аднак апошнія не павінны разыходзіцца з ідэйна-мастацкай задумай твора, адзінствам яго формы і зместу. Неабходнасць захавання жанравай спецыфікі верша ўскладняе працу перакладчыка ў кірунку дасягнення лексіка-семантычнай эквівалентнасці пры перакладзе рэалій і перадачы нацыянальнай спецыфікі і аўтарскага стылю. Праблемы, якія паўстаюць пры перакладзе, не абмяжоўваюцца толькі лінгвістычным аспектам, але патрабуюць ад перакладчыка ўсёахопнасці, глыбокага пранікнення ў культуру і гісторыю народа, разумення асаблівасцей традыцыйнага ладу жыцця і нацыянальнага характару, аўтарскага стылю, валодання сацыякультурнай інфармацыяй, характэрнай для пэўнай нацыі ў розныя перыяды яе развіцця. Усе гэтыя моманты,

звязаныя з асаблівай складанасцю і своеасаблівасцю ўзнаўлення твораў паэзіі сродкамі іншай мовы, дазваляюць гаварыць пра большую дамінантнасць семаў “перадача”, “пераўвасабленне” ў дачыненні да тэрміна “паэтычны пераклад”. З усяго вынікае, што перакладаць чужыя вершы нават больш складана, чым пісаць свае ўласныя. Ад перакладчыка патрабуецца віртуознасць і таленавітасць, настрой на хвалю арыгінальнага твора і аўтарскага светаадчування, якое з’яўляецца (у большай ці меншай ступені, у залежнасці ад маштабнасці постаці пісьменніка) адлюстраваннем нацыянальнага менталітэту.

Творы класіка беларускай літаратуры Янкі Купалы пачалі перакладаць на мовы свету яшчэ пры жыцці аўтара. Ёсць сведчанні, што Я. Купала выдатна разумеў значэнне перакладу сваіх твораў на іншыя мовы. Даследчык беларускай літаратуры Вячаслаў Рагойша прыводзіць яго мару-запытанне, выказаную ў 1914 годзе ў лісце да Апалона Карынфскага: “Каб гэтых перакладаў з мяне зрабіць цэлую процьму і выпусціць іх асобнай кніжкай?... Мне здаецца, што такая кніжка карысталася б несумненным поспехам, асабліва ў нашым краі” [Рагойша 1977: 12]. Такая кніжка выбраных вершаў паэта на рускай мове ў перакладах Івана Белавусава і Ягора Нячаева (пераклады гэтых аўтараў склалі тры чвэрці выдання), а таксама Мікалая Ашукіна, Ады Чумачэнка, Івана Усцінава, Валерыя Брусава, Апалона Карынфскага выйшла толькі ў 1919 годзе, аднак радасць паэта была прыглушаная якасцю некаторых перакладаў, даволі тэндэнцыйным падборам вершаў, адсутнасцю верша *А хто там ідзе?*. Паказальны такі момант: Я. Купала прасіў Я. Нячаева перарабіць альбо ўвогуле не друкаваць пераклад верша *Я не паэта*, бо ў рускім варыянце псеўданім Купала меў націск на апошнім складзе. На жаль, перакладчык не паправіў твор, але афіцыйны складальнік кнігі і яе рэдактар І. Белавусаў падаў тлумачэнне, “што скажэнне псеўданіма паэта дапушчана... дзеля захавання рыфмы” [Рагойша 1977: 19]. У святле вышэй сказанага, выходзіць, што застаючыся найважнейшым і ў многіх выпадках адзіным сродкам фармавання ўяўлення замежнага чытача пра нацыянальную літаратуру, самі пераклады не заўсёды спрабуюць паспяховай міжкультурнай камунікацыі.

Тым не менш, пэўныя хібы перакладаў могуць быць знятыя на этапе рэдакцыйнай падрыхтоўкі перакладнога выдання, і заўсёды застаецца спадзяванне на з’яўленне самай удалай версіі. Нам падаецца, што менавіта таму ў беларускай рэдакцыйнай практыцы сёння назіраецца выразная тэндэнцыя па сур’ёзнай падрыхтоўцы і выданні твораў беларускай літаратуры на шматлікіх мовах свету. У дачыненні да спадчыны класікаў беларускай літаратуры, чые імёны ўжо даўно знаёмыя замежнаму чытачу і ўведзены ў сусветны літаратурны кантэкст дзякуючы шматлікім перакладам, – гэта яшчэ і своеасаблівы помнік

для нашчадкаў, які адлюстроўвае нашу павагу да тых, хто ўсё сваё жыццё і сілу свайго таленту прысвяціў служэнню роднай Беларусі, станаўленню і развіццю яе мовы і культуры.

Ажыццёўленае ў 2002 годзе “Мастацкаю літаратураю” выданне дваццаці двух санетаў Я. Купалы ў перакладзе на англійскую, іспанскую, нямецкую, польскую, рускую, украінскую і французскую мовы разглядаецца намі менавіта ў кантэксце захавання, папулярызацыі і ўшанавання памяці народнага паэта Беларусі. Пра гэта сведчаць усе аспекты рэдакцыйнай падрыхтоўкі і агульнай канцэпцыі выдання, якое вызначаецца прадуманасцю і лагічнасцю структуры, высокай якасцю мастацкага афармлення, глыбінёй і аналітызмам каментароў. Уся макраструктура выдання рэпрэзентуе нацыянальную самабытнаць, уводзіць у свет беларускай паэзіі, раскрывае творчую асобу паэта, дапамагаючы пранікнуць у асаблівасці яго творчай манеры і паэтычнага майстэрства. Агульную адказнасць за выпуск несла Ліна Каўрус, макет зборніка падрыхтаваў А. Цароў, за мастацкае афармленне адказвалі таксама М. Шкурпіт і А. Цэхановіч. Укладальнікамі зборніка былі доктар філалагічных навук Вячаслаў Рагойша і ўнучатая пляменніца Янкі Купалы Жанна Дапкюнас, на той час дырэктар яго музея. Рэдактар перакладаў – Леанід Казыра. Глыбокае і змястоўнае пасляслоўе В. Рагойшы, у якім разглядаюцца аспекты купалавага санетаскладання, безумоўна, павышае інфармацыйную насычанасць выдання для зацікаўленага чытача. Аднак адсутнасць перакладу гэтага літаратуразнаўчага каментару хоць бы на англійскую мову пацвярджае наша меркаванне пра ўнутраны, а не знешні вектар скіраванасці дадзенага зборніка.

Кампазіцыйна зборнік падзелены на 8 частак, што адпавядае 8 мовам, на якіх падаюцца санеты. У структуру кожнай часткі ўваходзіць старонка са словам САНЕТЫ, напісаным на адпаведнай мове, на фоне водных пейзажаў. Затым ідзе разварот, адна палова якога ўтрымлівае назвы санетаў, а другая змяшчае фотаздымак Я. Купалы, які аптычна абыгрываецца і накладаецца на водны пейзаж на наступных чатырох старонках. Гэты ж пейзаж у выглядзе асобнай карціны пачынае блок з 22 санетаў. Па задуме мастацкіх рэдактараў, у першай беларускамоўнай частцы зборніка нас сустракае фота зусім маладога Янкі Купалы, затым блокі адкрываюцца пазнейшымі фотаздымкамі, а ў восьмым блоку з французскімі перакладамі фотаздымкі юнага і пасталелага песняра як быццам сустракаюцца.

У шэрагу дваццаці двух санетаў зборніка вылучаюцца сем польскамоўных санетаў: *Беларус, Не для вас...*, *У змроку*, *Пакіньце думачь аб слаўным мінулым...*, *Гэй, у свет!*, *Зямля і Свае замкнуўшы ў марах парыванні*, што датуюцца 1904–1906 гг. В. Рагойша падкрэслівае, што

нават польскамоўныя творы маладога паэта былі наскрозь пранізаныя мясцовымі матывамі і праблемамі, што

вытрыманыя ў духу традыцый польскіх санетапісцаў (А. Міцкевіча, Ю. Славацкага, А. Асныка, М. Канапніцкай, Я. Каспровіча і інш.), купалаўскія санеты, аднак, вызначаліся сваёй сацыяльнай і нацыянальнай беларускай канкрэтыкай [Рагойша 2002: 253].

Як вядома, у самым пачатку сваёй творчасці Я. Купала спрабаваў пісаць па-польску, што было звязана з палітыкай царскай Расіі, якая не прызнавала беларускую гаворку асобнай мовай, лічыла яе паўночна-заходнім дыялектам рускай мовы. Аднак, калі сітуацыя пасля 1904 г. пачала мяняцца, Я. Купала адмовіўся ад польскай мовы, ён стаў на чале тых палымных патрыётаў, якія сваё жыццё прысвяцілі служэнню мясцоваму народу, і ўсю сілу і моц свайго таленту скіраваў на адстойванне і замацаванне пазіцый беларускай мовы. Вядома, што першыя апублікаваныя па-беларуску творы паэта з'явіліся 15 мая 1905 г. у мінскай газеце "Северо-Западный край". У пачатку 1908 г. у Санкт-Пецярбурзе выйшаў першы зборнік Янкі Купалы *Жалейка*, дзе быў надрукаваны знакаміты верш *А хто там ідзе?*, які адыграў значную ролю ў станаўленні беларускай нацыі і, з лёгкай рукі Максіма Горкага, стаў лічыцца беларускім народным гімнам.

Я. Купала спрабуе свае сілы і ў якасці перакладчыка на родную мову: ён пачынае перакладаць на беларускую мову з рускай асобныя творы Івана Крылова, Аляксея Кальцова, Мікалая Някрасава, з украінскай – Тараса Шаўчэнкі, з польскай – Адама Міцкевіча, Мар'і Канапніцкай, Уладзіслава Сыракомлі, працуе над перакладам усходнеславянскага шэдэўра *Слова пра паход Ігаравы*. Тут нам хацелася б зафіксаваць наступныя моманты, што непасрэдна звязаныя з тэмай нашага артыкула. Па-першае, свае ўласныя беларускамоўныя вершы Я. Купала не прапануе ў рускамоўным варыянце яго перакладчыкам на рускую мову. Па-другое, польскамоўныя санеты паэта ўводзяцца ў кантэкст беларускай літаратуры ў перакладзе беларускага літаратуразнаўцы і перакладчыка Уладзіміра Мархеля.

Уладзімір Мархель (1940–2013) перакладаў на беларускую мову творы А. Міцкевіча, У. Сыракомлі, В. Каратынскага, Я. Лучыны, Ю. Тувіма і іншых польскамоўных аўтараў, плённа працаваў у кірунку беларуска-польскіх узаемасувязей, выдаў анталогію польскамоўнай літаратуры Беларусі XIX стагоддзя *Раса нябёсаў на зямлі тутэйшай*, кнігі *Лірнік вясковы: Сыракомля ў беларуска-польскім літаратурным узаемадзеянні* (1983), *Крыніцы памяці: Старонкі беларуска-польскага літаратурнага сумежжя* (1990), *"Ты як здароўе...": Адам Міцкевіч і тэндэнцыі адраджэння беларускай літаратуры* (1998) і інш.

Усе санеты зборніка на англійскую мову перакладзены Верай Рыч (1936–2009), асобы, якая сваімі перакладамі на самую аўтарытэтную мову міжнародных зносін вельмі паспрыяла ўключэнню твораў беларускай літаратуры ў еўрапейскі моўны кантэкст. Першым перакладзеным ёю на англійскую мову быў якраз беларускі верш класіка нашай літаратуры Я. Купалы *На чужыне* (у іншых крыніцах – *Брату ў чужыне*), апублікаваны ў 1957 годзе ў газеце “Бацькаўшчына” ў Мюнхене. Затым шматлікія паэтычныя пераклады беларускіх аўтараў рэгулярна публікаваліся ў часопісе “Manifold” (які выходзіў з 1962 па 1969, а затым з 1998 года) і асобнымі зборнікамі. У 1971 годзе ў Лондане быў падрыхтаваны зборнік *Like Water, Like Fire: An Anthology of Byelorussian Poetry from 1828 to the Present Day* (Як вада, як агонь: Анталогія беларускай паэзіі з 1828 года да нашых дзён), які ўключаў пераклады твораў сарака аднаго беларускага мастака слова.

Навум Кіслік (1925–1998) з’яўляўся адным з самых актыўных і таленавітых перакладчыкаў беларускай прозы і паэзіі на рускую мову. Апрача вершаў Я. Купалы, ён перакладаў творы Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Рыгора Барадуліна, Аркадзя Куляшова, Пімена Панчанкі, Максіма Танка і інш., пераклаў раманы Івана Мележа *Людзі на балоце* і Уладзіміра Караткевіча *Хрыстос прыязмліўся ў Гародні*. Уласныя паэтычныя творы пісаў на рускай мове, быў літаратурным супрацоўнікам газеты “Літаратура і Мастацтва”, часопіса “Полымя”.

У межах дадзенага артыкула мы засяродзім сваю ўвагу на асаблівасцях мастацкага перакладу трох польскамоўных санетаў Я. Купалы (*Беларус, Гэй, у свет!* і *Зямля*) на беларускую, рускую і англійскую мовы. Параўнальны аналіз арыгінальных тэкстаў з перакладнымі мае на мэце выяўленне спецыфікі перакладчыцкіх падыходаў у дачыненні да захавання формы і зместу арыгінала, перадачы культурна-маркіраванай лексікі, у прыватнасці, перакладу рэалій.

Шырокавядома дзейнасць М. Багдановіча на ніве распрацоўкі разнастайных відаў і жанраў беларускага верша, у тым ліку класічных санетаў. Спробы Я. Купалы ў гэтым кірунку выліліся ў з’яўленне спачатку сямі польскамоўных, а затым яшчэ пятнаццаці беларускамоўных санетаў. Даследчыкі адзначаюць, што санеты Я. Купалы не вызначаюцца строгай рэгламентаванасцю формы, нязменнасцю вершаванага памеру і рыфмавання.

Класічны італьянскі санет складаецца з 14 радкоў, аб’яднаных у два чатырохрадкоўі (катрэны) і два трохрадکوўі (тэрцэты). Пад “італьянскай” паслядоўнасцю рыфмоўкі санета маецца на ўвазе наступнае чаргаванне рыфмаваных радкоў: *abab abab cdc dcd* (альбо *cde cde*), выкарыстанне жаночай рыфмы. Каноны напісання французскага санета дапускалі наступную будову: *abba abba ccd eed* (альбо *ccd ede*).

Англійскія паэты не толькі прынялі і адаптавалі гэту форму верша, але і плённа яе распрацоўвалі, уносячы ў скарбніцу сусветнай літаратуры сапраўдныя шэдэўры санетнага майстэрства. Так, спецыфіка англійскага санета выявілася ўжо ў Томаса Уайетта, санеты якога складаліся з трох чатырохрадкоў і аднаго двухрадкоў: *abab abab cddc ee*. Вучань Т. Уайетта, гуманіст граф Суррэй, лічыцца вынаходнікам мадыфікаванага санета на сем рыфмаў, які плённа распрацоўваў Уільям Шэкспір. Чаргаванне рыфмаваных радкоў *abab cdcd efef gg* сягоння называюць “шэкспіраўскім” санетам. Эдмунд Спенсер стварыў яшчэ адзін варыянт рыфмоўкі санета – ланцужковыя чатырохрадкоў *abab bcbc cdcd ee*. Італьянскі санет узнікае як жанр інтымнай лірыкі, твор унутраных перажыванняў. Філасофская напоўненасць зместу пачынае характарызаваць санеты У. Шэкспіра і іншых еўрапейскіх аўтараў. Пачынаючы з XIX стагоддзя можна заўважыць сацыяльна-грамадзянскія матывы, якія напайваюць санетную арганізацыю верша.

Менавіта сацыяльна-грамадзянская рыторыка, развагі агульнаграмадзянскага значэння пра лёс роднага краю, трывогі і хваляванні пра лёс кожнага звычайнага беларуса і нацыі ў цэлым поўняць санеты Я. Купалы. Санеты Я. Купалы не вызначаюцца строгасцю захавання канонаў пры захаванні асноўных архітэктанічных асаблівасцей. Яны не супадаюць у метрычным малюнку і рыфмоўцы. Побач з чатырохстопным і шасцістопным ямбам можна сустрэць абсалютна нетыповыя для санета трохскладовыя памеры: чатырохстопны амфібрахій і трохстопны анапест. Вылучаюцца 9 відаў і 21 разнавіднасць купалавых санетаў. Ааналіз паказвае, што нават сярод санетаў Я. Купалы на польскай мове кожны мае сваё аблічча. І калі ў дачыненні да беларускамоўных санетаў гэтую разбалансёўку можна патлумачыць нявыпытнасцю аўтара, адсутнасцю традыцыі беларускага санетапісання, то ў дачыненні да польскамоўных санетаў такія тлумачэнні прымальныя толькі часткова. Я. Купала валодаў польскай мовай і меў магчымасць арыентавацца на традыцыі польскай літаратуры, выдатныя ўзоры польскага санетапісання. В. Рагойша бачыць прычыну гэтага адступлення ад кананічнасці ў

даволі смелым стаўленні песняра да некаторых паэтычных канонаў, у жаданні знайсці адэкватную форму для выяўлення думкі і пачуцця, нават калі б дзеля гэтага і трэба было адысці ад нейкіх канонаў [Рагойша 2002: 257].

Польскамоўны санет *Białorusin* мае наступнае чаргаванне рыфмаваных радкоў: *abba baab cdc dcd*. У перакладзе У. Мархеля назіраем трохскладовы памер і чаргаванне *abba baab cdc dcd*. В. Рыч таксама паспрабавала трымацца такога ж чаргавання, аднак гукавое супа-

дзенне ў некаторых месцах не вельмі ўдалае. Параўнаем у катрэнах: *wasted – downward – drowning – are cased; frowning – traces – tasted – sounding*; у тэрцэтах: *suffers – saving – stepmother; gave him – no other – graveyard*. У Н. Кісліка санет напісаны ямбам, чаргаванне *abba* прысутнічае ў абодвух катрэнах (*тулуп – ліпы – дыбы – труп; струп – неулыбы – хрипы – люб*), а ў тэрцэтах назіраем *ccd eed* (*свет – нет – топила; мха – соха – могила*), што гаворыць пра выраўноўванне перакладчыкам купалавага санету на ўзор класічнага французскага.

Я. Купала паказвае беларуса абутым ў *sandały z lip*, з худых плеч яго спадае *licha siermięga*, а сівая галава тоне ў *strzępach kozucha*. У рускім перакладзе: “Давно отрпеньем стал его тулуп, // В рванье, в лохмотьях весь, в худых лаптях из липы” [Купала 2002: 167]. У. Мархель малюе наступную карціну: “Бачу: змарнелы цень ідзе нейкі, // Бедная світка спіну ахінае, // І галава над лахманнем сівая, // Ногі крывыя ў лапцях старэнькіх” [Купала 2002: 17]. У англійскім перакладзе беларус апраўты ў *rags of sheepskin* ‘рваны кажух’, *bast sandals* ‘сандалі з лыка’, а пад кажухом у яго *frieze coat*. Кантэкст не дазваляе зразумець, што маецца на ўвазе пад *frieze coat*: паліто альбо нешта накшталт пінжака, бо ў англійскай мове слова мае два варыянты перакладу, што дае англійскаму чытачу досыць прыблізнае ўяўленне пра традыцыйны від беларускай сялянскай вопраткі. У перакладзе на беларускую мову *сярмяга* замяняецца *світкай*, а ў рускамоўным перакладзе назіраем прыём апушчэння гэтага віду адзення. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы падае словы *світка* і *світа* з азначэннем ‘доўгая сялянская верхняя вопратка з дамацканага сукна’ [Тлумачальны слоўнік 1996: 591], *сярмяга* – ‘верхняе адзенне з грубага дамацканага сукна’ [Тлумачальны слоўнік 1996: 648]. Этнаграфічныя крыніцы сцвярджаюць, што суконныя світкі, сярмягі, буркі выкарыстоўваліся для аховы іншага верхняга адзення ад непагоды, каб яно не вымакла. У бядзе і нястачы беларуса скруціла і трымае *цёмра-хімера* (у беларускім перакладзе), *судьба глуха* (у рускім перакладзе), *darkness, that step-mother* (у англійскім перакладзе), *ciemnota-macocha* (аўтарскі варыянт).

У будове санета закладзена праграма развіцця тэмы і сюжэта: у катрэнах ствараецца і развіваецца вобраз, а тэрцэты прадстаўляюць сабой кульмінацыю і развязку. Самым моцным у санеце выступае апошні тэрцэт, у якім даецца адказ, раскрываецца сэнсавая напоўненасць усяго твора. У вершы *Беларус* у апошніх трох радках Я. Купала вызначае стрыжнёвыя характарыстыкі мужыка, гэтыя акцэнты будуць скразной лініяй праходзіць праз усю далейшую творчасць паэта: “Bogactwem jego – chatyna pochyła, // Celem do życia – siekiera i socha, // A kresem cierpień – karczma i mogiła” [Купала 2002: 137]. Перакладчыкі пастараліся максімальна захаваць думку паэта, асабліва засяродзіў-

шыся на дакладнай перадачы апошняга радка і апошняга слова, якое па законах класічнага санета з'яўляецца сэнсавым “ключом” да ўсяго твора. У перакладзе У. Мархеля: “Мажнасць ягоная – домік пахілы, // Мэта ў жыцці – саха і сякера, // Гору сканчэнне – карчма і магіла” [Купала 2002: 17]. У перакладзе Н. Кісліка: “Его богатство – хата изо мха, Цель жизни – вековечная соха, Его конец – корчма, потом могила” [Купала 2002: 167]. У перакладзе В. Рыч: “Tumbledown shack is all the wealth fate gave him, // Hatchet and ploughshare his life's aims – no other // His respite from suffering – the inn, the graveyard” [Купала 2002: 47]. Як можна пераканацца, прыёмам пропуску ізноў скарыстаўся перакладчык на рускую мову, апрача таго, пахіленая хата ў яго ператварылася ў пабудову з моху. Тут трэба ўдакладніць, што асноўным матэрыялам для будаўніцтва ў беларусаў было дрэва, а мох выкарыстоўвалі як дапаможны матэрыял для ўцяплення хаты, так званага “канапачання”. З улікам таго, што сама лексема *хата* ў рускай мове, у адрозненне ад іншых славянскіх, часцей выкарыстоўваецца не як нейтральная назва, а для назвы беднага жылля, то можна ўявіць, якая карціна выключнай нястачы і нават першабытнасці ствараецца ў рускамоўнага чытача.

Польскамоўны санет *Hej, w świat!* тэрцэтамі выбіваецца з класічных формаў *abab abab cdc dee*. У. Мархелю і В. Рыч удалося пераставіць санет чатырохстопным ямбам, захаваўшы такое ж чаргаваннем рыфмаваных радкоў. У перакладзе Н. Кісліка сустракаем з анапестам і паслядоўнасцю *abab abba ccd ccd*. Пакінуўшы ў рускім перакладзе назву *Эй, на свет!*, Н. Кіслік разумеў, што ў дадзеным выпадку адбываецца міжмоўная аманімія беларускай і рускай лексем *свет*, таму ў тэксце санета гэты заклік удакладняецца аднароднымі акалічнасцямі месца: *на просторы, в широкие дали*. Падаецца, што іншы сэнс назвы ўсё ж паўплываў на пэўную змену агульнай вобразнасці і вымагаў альтэрнатыўных пошукаў лексічных адзінак і сінтаксічных канструкцый. Так, у арыгінале прапаноўвалася *uzbroić duszę w hartu stal*, каб стаць моцным, смелым і вырваць сентыментальныя пачуцці (у беларускім: *душу ўзмацніць, як гартам сталь*, у англійскім: *armour the soul with steel atain*), а ў рускім кантэксце для гэтага трэба *душу смирить*. Лірычны герой верша разрываецца паміж прагным жаданнем і патрэбай часу вырвацца ў далёкі свет, каб забыцца пра свой смутак ды жаль і поклічам душы застацца са сваімі роднымі, трымаць ў сваім сэрцы памяць пакаленняў. Відавочна таму яму даводзіцца канстатаваць, што *крыл на лёты не стае* (польск. *skrzydeł mnie do lotu brak*, англ. *I have no wings for flight*), і звяртацца да Бога за падтрымкай. Параўнаем польскія, беларускія і англійскія апошнія тры радкі: “O, Boże, byt mój w domu święć: // Ja matkę, sióstr i brata mam... // ... Ach, czemuż dano serce nam?!” [Купала 2002: 141]; “Застацца дома, Божа, дай: // Я маці маю і сясцёр... // На-

вошта ў сэрцы мне касцёр?!” [Купала 2002: 211]; “On my home, Lord, thy blessings pour. // Mother and siblings there have I... // But why give us a heart, o why?” [Купала 2002: 51]. Толькі ў рускім варыянце зварот да вышэйшых сіл мае на мэце вырвацца з дому: *Дай мне крылья, Господь, чтобы в свет устремиться!* Тым не менш, фінал санета не пярэчыць задуме арыгінала: “Есть и мать у меня, есть и брат, и сестрица, // А уж это для сердца – запрет и граница... // Ах, зачем же мне сердце, мне сердце дано?!” [Купала 2002: 171]. Цікава, што англійскі гіперонім *siblings* дазволіў перакладчыцы пазбегнуць колькасна-факталагічнага памяншэння членаў сям’і, як тое можна назіраць у беларускім і рускім перакладах.

Санет *Ziemio* і ў беларускім перастварэнні мае арганізацыю *abba abba cde cde*. Англійская і руская версіі адрозніваюцца фарматам тэрцэ-таў: *cdd cdd* і *ccd eed* адпаведна, але таксама напісаны ямбам. Тэрцэты Н. Кісліка заслугоўваюць крытыкі з пункту погляду абмежаванасці лексічных сродкаў: “Вот сон растаял мой... И разлюбил я землю, // Я землю разлюбил, красе её не внемлю, // Я землю разлюбил, хоть знаю, что грешу. // Я землю разлюбил, отверг её с порога, // Я землю разлюбил и вопрошаю Бога: // «В чём суть?..» Чужое поле я пашу!” [Купала 2002: 173]. Такія паўторы адсутнічаюць у арыгінале: “*Serce płacze... Pierzchają sny o tobie, ziemio; // Zamiast wiosny i słońca – ciemnota złowroga, // Na twych łąnach kwiecistych – głazy i kąkole. // Poloty ku miłości w duszy cicho drzemią... // Nie kocham ciebie, ziemio, choć wołam do Boga: // – Chryste! Skąd zmiana taka?.. Cudzą orzę polę...*” [Купала 2002: 143]. Пазбеглі іх і У. Мархель з В. Рыч: “І ўзлёт да любасці цяпер ужо не сніцца... // Я не люблю цябе, зямля, пытаю ў Бога: // – Чаму так стала?.. Я ару чужое поле” [Купала 2002: 23]; “And in my soul...all strivings for love are soundly sleeping... // I have no love, land, for thee, though to God I cry now: // – Christ, whence has come this change? I plough a stranger’s furrow” [Купала 2002: 53].

Лірычны герой верша родную зямлю хоча *аздобіць ў вянкi-барвянki* (беларуск.), *szkarłatowe wianki* (польск.), *блистательный венок ... из наилучших слов, из радуг и цветов* (руск.), *bright crimson garlands* (англ.). Аўтарскае жаданне *otoczyć nieśmiertelną chwałą* найлепш захоўваецца ў англійскім перакладзе *yearn with praise immortal to deck and endue*. Беларускае *абдарваць нямручай хвалай*, з націскам ў слове *хвала* на першым складзе, кладзецца ў рытмічны малюнак санета, аднак успрымаецца як паланізм. Нормы беларускай мовы патрабуюць націску на апошнім складзе. Бел. *хвала* абазначае 1. ‘пахвала, адабрэнне’, ‘вokлiч захаплення, удзячнасці, прызнання каму-, чаму-н.’, ‘агульнапрынятая думка пра каго-н., рэпутацыя’ [Тлумачальны слоўнік 1996: 720]. Перакладчык на рускую мову прапанаваў наступны працяг ухвалення роднай

зямлі: *И смолкнутъ навсегда, от счастья умирая*. З мясцовых рэалій ў вершы прысутнічаюць каменне і куколле (ад куколь) 'травяністая расліна сямейства гваздзіковых пустазелле з цёмна-ружовымі кветкамі і ядавітым насеннем' [Тлумачальны слоўнік 1996: 306], якія ў рускім перакладзе былі апушчаны, а ў англійскім перадаюцца словамі *boulder* 'валун', 'галька' і *cockle* батан. 'куколь', бібл. 'плевел, пустазелле'. Яшчэ адзін з момантаў, на якія варта звярнуць увагу, – замена назвы санета на *I love thee, land*.... Відавочна, разумеючы розніцу менталітэтаў, англійская перакладчыца вырашыла выкарыстаць такі варыянт з тым, каб не толькі пачатак санета, але і назва ўступала ў антытэзу з апошнімі радкамі, каб англійскі чытач усё ж адчуў, што любоў застаецца ў сэрцы паэта, але ён марыць пра вольнага беларуса-селяніна, які б араў сваё поле на свабоднай роднай зямлі.

Такім чынам, у фармальным плане купалаўская традыцыя санетапісання паслядоўна складаецца з чатырнаццаці радкоў, двух катрэнаў з дзвюма рыфмамі і двух тэрцэтаў з трыма рыфмамі, аднак вызначаецца няўстойлівасцю вершаванага памеру і рыфмоўкі. Гэта ўскладняе працу перакладчыка, які ўводзіць яго санеты ў прастору рускай і англійскай літаратур, з іх высокаразвітымі ўсталяванымі формамі і жанрамі, распрацаванай строгаасцю санетапісання. Перакладчык санетаў Я. Купалы сутыкаецца, апроч іншага, з праблемай выбару паміж захаваннем купалаўскага памеру верша, паслядоўнасці рыфмавання і рэгламентам ўласнай традыцыі.

Бібліяграфія

- Kupala Ānka. 2002. *Sanety: Na bel., angl., isp., nām., pol., rus., ukr., fr. Movah*. Red. perakladaŭ L. Kazyra. Minsk: Mastackaâ litaratura [Купала Янка. 2002. *Санеты: На бел., англ., исп., ням., пол., рус., укр., фр. мовах*. Рэд. перакладаў Л. Казыра. Мінск: Мастацкая літаратура].
- Ragojša Vâčaslaŭ. 1977. *Î nâse âna dar...* Minsk: Mastackaâ litaratura [Рагойша Вячаслаў. 1977. *І нясе яна дар...* Мінск: Мастацкая літаратура].
- Ragojša Vâčaslaŭ. 2002. *Sanetaryj Ānki Kupaly. U: Kupala Ānka. Sanety*. Minsk: Mastackaâ litaratura [Рагойша Вячаслаў. 2002. *Санетарый Янкі Купалы. У: Купала Янка. Санеты*. Мінск: Мастацкая літаратура].
- Tłumačal'ny sloŭnik belaruskaj litaraturnaj movy*. 1998. Red. M. Sudnik, M. Kryŭko. Minsk: Belaruskâ èncyklapedyâ [Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. 1998. Рэд. М. Суднік, М. Крыўко. Мінск: Беларуская энцыклапедыя].

ABSTRACT: The article deals with the peculiarities of the literary translations of three Polish-language sonnets by Yanka Kupala into Belarusian, Russian and English, performed by V. Markhel, N. Kislik and V. Rich. Particular attention is devoted to the analysis of the specifics of Yanka Kupala's sonnet forms and the description of translation solutions to preserve the form and content of the original, to adequately convey the culturally marked vocabulary. It is shown that the com-

parative analysis of the original texts with their translations contributes to the awareness of the quality and level of the poetic skills of the author and translators, and to understanding of the problems of poetic translation.

KEYWORDS: literary translation, poetic translation, Yanka Kupala's sonnets, translation of realities, original text, translation text.

STRESZCZENIE: W artykule rozważa się cechy charakterystyczne przekładu artystycznego trzech sonetów polskojęzycznych Janki Kupały na język białoruski, rosyjski i angielski. Podejmowane są zagadnienia odrębności form sonetowych J. Kupały oraz specyfiki strategii tłumaczeniowych U. Marchela, N. Kislika i W. Rycz w stosunku do zachowywania formy i treści oryginału, przekładu elementów nacechowanych kulturowo, w szczególności realiów. Stwierdza się, że analiza porównawcza tekstów źródłowych i ich tłumaczeń sprzyja uświadomieniu jakości przekładów, wysokości poetyckiego kunsztu twórcy i oryginalności jego poezji oraz rozważaniu problemów przekładu poetyckiego pod względem zachowania cech artystycznych i językowych.

SŁOWA KLUCZOWE: przekład artystyczny, przekład poetycki, sonety J. Kupały, przekład realiów, tekst oryginalny, przekład tekstu.

РЭЗЮМЭ У артыкуле разглядаюцца асаблівасці мастацкага перакладу трох польскамоўных санетаў Я. Купалы (*Беларус, Гэй, у свет! і Зямля*) на беларускую, рускую і англійскую мовы. Асэнсоўваюцца пытанні адметнасці санетных форм Я. Купалы і спецыфікі перакладчыцкіх падыходаў У. Мархеля, Н. Кісліка і В. Рыч у дачыненні да захавання формы і зместу арыгінала, перадачы культурна-маркіраванай лексікі, у прыватнасці, перакладу рэалій. Сцвярджаецца, што параўнальны аналіз арыгінальных тэкстаў з перакладнымі спрыяе ўсведамленню якасці і вышыні паэтычнага майстэрства творцы і перакладчыкаў, разуменню самабытнасці паэзіі Я. Купалы, асэнсаванню праблем паэтычнага перакладу ў кантэксце захавання яго мастацкіх і моўных якасцяў.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: мастацкі пераклад, паэтычны пераклад, санеты Я. Купалы, пераклад рэалій, тэкст арыгінала, тэкст перакладу.

Data przesłania artykułu: 29.11.2021

Data akceptacji artykułu: 12.12.2021

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Sviatlana Liaskevich / Святлана Ляскевіч – Białoruś, Grodzieński Uniwersytet Państwowy im. Janki Kupały, Katedra Języków Obcych; doktor nauk filologicznych, docent; specjalność naukowa: językoznawstwo ogólne; zainteresowania naukowe: filologia słowiańska; komparatystyka języka białoruskiego, innych języków słowiańskich i angielskiego; język starosłowiański; dialektologia; język białoruski jako obcy; etnolingwistyka.

Adres: Кафедра замежных моў, вул. Ажэшкі 22, 230023 Гродна, Беларусь.

Wybrane publikacje (2020–2021):

1. Ляскевіч Святлана. 2020. *Навуковая школа прафесара П.У. Сцяцко: з пашанай да настаўніка* (18–23). У: А. Кавальчук, С. Ляскевіч (рэд.). *Актуальныя праблемы мовазнаўства: зборнік навуковых артыкулаў (да 90-годдзя прафесара Паўла Уладзіміравіча Сцяцко)*. Гродна: ЮрСаПрынт.
2. Ляскевіч Святлана. 2020. *Англіцызмы ў складзе беларускіх назваў адзення* (102–107). У: А. Кавальчук, С. Ляскевіч (рэд.). *Актуальныя праблемы мовазнаўства: зборнік навуковых артыкулаў (да 90-годдзя прафесара Паўла Уладзіміравіча Сцяцко)*. Гродна: ЮрСаПрынт.
3. Ляскевіч Святлана, Ляскевіч Казімір, Сячэйка Вольга. 2020. *Дыстанцыйнае навучанне: з вопыту вымушанага пераходу ў перыяд пандэміі каронавіруса. “Вышэйшая школа”* 6: 3–5.
4. Ляскевіч Святлана, Бубновіч Іна. 2020. *Ад стараславянскага АЗЪ да сучаснага беларускага Я. “Роднае слова”* 9: 37–39.
5. Ляскевіч Святлана, Бубновіч Іна. 2020. *Ад АЗЪ да ІЖЫЦЫ: Лёс стараславянскіх займеннікаў-назваў літар кірыліцы ў сучаснай беларускай мове. “Роднае слова”* 11: 46–49.